

Prof. dr BOGDAN PILIĆ, Univerzitet u Beogradu

MAKROEKONOMSKO BILANSIRANJE I USMERAVANJE PROCESA REPRODUKCIJE U SVETLU MARKSOVE EKONOMSKE ANALIZE I TEORIJE REPRODUKCIJE

I. UVOD

Sa 1977. godinom navršava se pet decenija od praktičnog otpočinjanja svesnog, planskog i sveobuhvatnog usmeravanja privrede (prvi petogodišnji plan SSSR-a), a ujedno i tri decenije planiranja društveno-ekonomskog razvoja Jugoslavije. Duboke revolucionarne promene u društvenim odnosima, naročito od drugog svetskog rata naovamo, osjetile su se u nastajanju takvih društveno-ekonomskih sistema u zemljama koje obuhvataju danas oko trećinu ukupnog svjetskog stanovništva, sistema koji su usvojili planiranje kao svoju immanentnu funkciju. I ne zalazeći ovde o načinu primene i intenzitet planske funkcije drugih zemalja, verujemo da se može reći da već više od polovine savremenog sveta nju prihvata i razvija, tako da postoje dobri izgledi da ona do kraja ovog stoleća postane jedna od dominantnih karakteristika načina života i posebno razvoja društva. Međutim, veoma teško bi se moglo tvrditi da su teorija i praksa planiranja, pa i planskog razvoja privreda, na odgovarajućoj visini zadatka, bar kako ga definišu vodeće društvene snage. S obzirom na izloženo, jasni su i interes i značaj koji naučna teorija i društvena praksa moraju pridavati ovim pitanjima.

Kada je reč o ekonomskoj teoriji i ekonomskoj politici, onda poslednjih 50 godina ne karakterišu samo rađanje i razvoj socijalističke planske privrede, o čemu je upravo bilo reči, nego i, naročito u razvijenim zemljama kapitalističkog sistema, naglašeni interes za makroekonomsku analizu, čemu je posebno doprinela velika svetska kriza, Kejnz i njegovi sledbenici. A posleratni period, u zemljama Zapada, sa svojim tzv. recesijama i anticikličnom ekonomskom politikom, bez obzira što posebnu pažnju posvećuje problemima dinamiziranja proizvodnje i održavanja zaposlenosti, sve više u središte svoga interesovanja stavlja celinu procesa reprodukcije, pa neizbežno

i nalaze Marksove analize ovih problema, koje postaju aktuelnije i pored činjenice što je nastala nekih sto godina ranije.¹ Dugo čekanje da se steknu društveno-ekonomski uslovi koji će u punoj meri ispravno valorizovati ovaj naučni doprinos, sa jedne strane je ostavilo negativne posledice koje se ogledaju u nedovoljnoj teorijskoj razrađenosti za savremene praktične potrebe, a sa druge strane imperativno nalaže da se razvije aktivnost usmerena na što potpunije korišćenje ovih naučnih dostignuća u savremenim naporima društveno-ekonomskog razvoja u svetu.²

Polazeći od ovakvog viđenja problema, osnovna je pažnja našeg priloga, po svome karakteru, dvojaka: 1) Pokušaj ocene do sada razrađenih najvažnijih sistema makroekonomskih bilansa, sa stanovišta mogućnosti korišćenja za naučne i praktične svrhe i 2) Skiciranje osnove sistema makroekonomskih bilansa za usmeravanje procesa reprodukcije, u uslovima jugoslovenske društveno-ekonomske stvarnosti.

II. ODLIKE VAŽNIJIH SISTEMA MAKROEKONOMSKIH BILANSA I OSNOVNI POSTULATI JEDINSTVENOG SISTEMA BILANSIRANJA I USMERAVANJA PROCESA REPRODUKCIJE

Ne zalazeći u prikaz geneze i razvoja makro-ekonomskih agregata i bilansa,³ među kojima istaknuto mesto pripada Marks-u, sa njegovom teorijom reprodukcije, zatim sovjetskim ekonomistima, sa međugradskim bilansima, na čijim je idejnim osnovama i Leontijef⁴ izradio svoj »input-output« metod analize, treba ukazati još na »sistem društvenih računa« Ujedinjenih nacija, iz 1947. god., koji, po

¹ Reč je o otklanjanju poznatih nedostataka Quesnayevog „Tableau économique“-a, prvi put objavljenog pre punih 220 godina, i izgradnji celovite Marksove teorije reprodukcije. Možda je zanimljivo da je u Jugoslaviji, dva veka posle Quesnaya, ali i među prvih 10 zemalja sveta, došlo do objavljivanja tabela „Međusobnih odnosa privrednih delatnosti“ (input-output), a da je za 1958. god. priređena „Osnovna struktura proizvodnje“, prema Marksovim šemama reprodukcije. Vidi: Savezni zavod za statistiku, Privredni bilansi Jugoslavije 1952—1962, Beograd 1963.

² Vidi iscrpnije autorov referat na VII konferenciji „Nauka i društvo“, Portorož, juni 1977. god. „Protivurečnosti i mogućnosti razvoja svetske privrede do 2000. godine“, kao i W. Leontieff: The Future of the World Economy, Oxford University Press, 1977.

³ Vidi studiju prof. dra G. Grđića „Sistem narodno-privrednih bilansa“, izdanje Instituta za ekonomska istraživanja, Beograd 1967. Ovaj rad prof. Grđića predstavlja jedan od najznačajnijih naučnih doprinosa jugoslovenskih ekonomista u ovoj oblasti kako po obuhvatnosti, tako i predlozima za unapređenje sistema bilansa.

⁴ Ben B. Seligman, u svome delu „Main currents in modern economics“, The Free Press of Glencoe 1963, ističe da je Leontijef svoje osnovne ideje metoda input-output formulisao još u godinama studija i publikovao ih (1925) u članku posvećenom sovjetskom ekonomskom bilansu, dakle pre odlaska u SAD (1931) za saradnika National Bureau of Economic Research. To je vreme kada je CSU SSSR radio na Bilansu narodne privrede SSSR, 1923—1924 (Moskva 1926).

našoj oceni, predstavljaju najrelevantnije radove iz ovog domena naučnih istraživanja. Otuda ćemo se, u daljem tretiranju materije, samo na njima i zadržati.

Relativno najcelovitiji sistem bilansiranja privrede u međunarodnim razmerama⁵ i u Jugoslaviji, o kome je ovde bliže reč, jeste tzv. sistem društvenih računa. Među njima su tri osnovna: bilans proizvodnih delatnosti (udruženi rad i individualni proizvođači),⁶ bilans primanja i izdavanja stanovništva i bilans neproizvodnih delatnosti. Ostala tri bilansa: bilans neproizvodne potrošnje (lična, zajednička i opšta potrošnja), bilans investicija i bilans odnosa sa inostranstvom, izvode se iz prva tri bilansa. Od 1952, god. postoje i podaci po ovom sistemu bilansiranja privrede. »Na ovaj način je, kaže se u metodološkim objašnjenjima Saveznog zavoda za statistiku (vidi: SGJ-76, str. 32), povezivanjem najbitnijih ekonomskih kategorija obuhvaćenim kroz šest osnovnih bilansa, data slika procesa društvene reprodukcije sa aspekta kružnog kretanja i namenske upotrebe društvenog proizvoda, kao i sa aspekta prve i ponovne raspodele narodnog dohotka«. No i ako se ova tvrdnja primi, o čemu se može diskutovati, ostaje problem celovitog sistema makrobilansiranja privrede, naročito sa stanovišta dinamičke analize, još uvek otvoren, što, naravno, ne dovodi u sumnju korisnost ovih bilansa za određene potrebe. Aspekti strukturne ravnoteže u procesu reprodukcije, kao i funkcionalne analize proizvodne potrošnje, ovde nisu zastupljeni. Otuda i potreba da se dalja pažnja usmeri na Marksove šeme reprodukcije i Leontijevljevu analizu međusektorskih odnosa u privredi.

Od vremena kad je Marks dao svoje šeme reprodukcije, a Lenjin osvetlio aspekt tehničkog progressa u procesu reprodukcije, kao da suštinski nije više mnogo urađeno. To je bilo i shvatljivo u uslovima dok na scenu nisu stupile socijalističke planske privrede. Težeći brzom razvoju, što su i ostvarile, za njih je bilo i ostalo značajno da se pozabave problemima svodnog analiziranja uslova strukturnih promena u privredi, posebno kao posledice industrijalizacije,⁷ odnosno vrednosnim aspektima strukturne ravnoteže na duži i kraći rok, a u uslovima dinamičkog društveno-ekonomskog razvoja. Pored ove mogućnosti koja je pružena Marksovom teorijom procesa reprodukcije, sa stanovišta globalne, makroekonomske analize, ne bi trebalo izgubiti iz vida ni šanse mezoekonomskog bilansiranja i povezivanja, pri čemu mislimo na različite integracione celine i tzv. interesno povezivanje kako u samoj privredi, tako i između privrede i

⁵ U. N. A System of National Accounts and Supporting Tables.

⁶ Ovakav naziv bilansa mogao bi se dvojako osporavati: 1) što je u proizvodne delatnosti ubrojana i trgovina sa ugostiteljstvom i turizmom, i 2) što se pod udruženim radom, izgleda, podrazumeva samo onaj njegov deo koji se nalazi u privredi, a ne i u društvenim delatnostima. U svakom slučaju, reč je o nedovoljnoj preciznosti.

⁷ Vidi autorovu studiju „Teorijske osnove i problemi industrijalizacije“ u knjizi „Ekonomika industrije“, izd. „Savremene administracije“, Beograd 1975.

neprivrede, odnosno, kako ih zovemo u Jugoslaviji, društvenih delatnosti.

Ne zalazeći u tumačenje uzroka zaostajanja u daljem razvijanju i praktičnoj primeni, u makroekonomskom bilansu i usmeravanju razvoja, Marksovih šema reprodukcije, iznećemo samo svoje mišljenje da je takva situacija rezultirala iz institucionalnih rešenja društveno-ekonomskog sistema (»modela socijalističke privrede«), a konkretno i u prvom redu zavisno od pristupa robno-novčanim odnosima, odnosu tržišta i plana, ekonomskom tretmanu osnovnih sredstava, a najzad i funkcije države (državnih organa) u zadovoljavanju potreba društvene potrošnje. Neka od pomenutih institucionalnih rešenja vezana su za prethodna teorijska opredeljenja, npr. o proizvodnom i neproizvodnom radu. S obzirom na pomenuto, čitav niz pitanja je razrađivan, čak veoma iscrpno, ali sa naglašenom notom materijalno-tehničke baze i faktora narodne privrede i društva, u sklopu napora usmerenih na optimalno planiranje, pri čemu je vrednosni aspekt ovih faktora i procesa pre njihova »ekonomska senka« nego samostalni faktor, naročito imajući u vidu centralizovani sistem odlučivanja. Uz to, kada je reč o društvenim delatnostima, veoma se ističe, pa i apsolutizira, njihov uslužni karakter, a nije teško naći i takve autore koji teorijski prihvataju Marksove poglede na ova pitanja (u I tomu »Teorija o višku vrednosti«), a u praksi ih zanemaruju, ali i takve koji su duboko svesni složenosti problema, naročito kada se ima u vidu rastući značaj naučno-tehničke revolucije. Različiti pristupi, protivurečni, a ponekad i isključivi stavovi, na idejno-teorijskom planu kada su u pitanju ovi problemi, samo govore o aktuelnosti i rastućem praktičnom značaju njihovog razrešavanja.⁸

Nekoliko prethodnih ilustracija i ocena, koje prvenstveno polaze od situacije u socijalističkim zemljama Istočne Evrope, na svojevrsan način su bile prisutne i u nas, i uprkos činjenici što je razvoj samoupravljanja stvarao bolje uslove za prevazilaženje ovakvih slabosti. Tome je pogodovao dualistički karakter institucionalnih rešenja (koegzistencija etatističkih i samoupravnih odnosa) društveno-ekonomskog sistema, a tek je novi Ustav SFRJ značio odlučnu prekretnicu u tom pogledu, posebno Zakon o udruženom radu.

⁸ Ilustracije radi navodimo inače interesantne i vredne radove sovjetskih autora: A. A. Arkeljan, B. A. Vorotilov, L. M. Kantor i P. M. Pavlov — Vaproizvodstvo osnovnih fondov v SSSR, izd. Misl, Moskva 1970.

V. A. Medvedev — Obščestvenoe vaproizvodstvo i sfer uslug, izd. Ekonomika, Moskva 1968.

B. L. Isaev — Balansi mežotraslevih finansovih svjazei, izd. Nauka, Moskva 1973. (Centralni ekonomsko-matematički institut Akademije nauka SSSR), sve na ruskom jeziku.

Prebrodivši izvesna kolebanja o oportunisti (s marksističke tačke gledanja) proučavanja i razrade modernih metoda makroekonomske analize, u socijalističkim zemljama Istočne Evrope, poslednjih godina se registruje razvijena aktivnost.

Veća pažnja proučavanju Marksovih šema reprodukcije, u cilju njihovih korišćenja prilikom srednjoročnog planiranja u Jugoslaviji, bila je posvećena pre dve decenije (za potrebe Društvenog plana razvoja 1957—61. god.),⁹ s tim što je kasnije samo Savezni zavod za statistiku nastavio rad na ovom polju,¹⁰ no interes naučnih istraživača nije posebno registrovan. Međutim, ovakav odnos prema problemu, po našoj oceni, nije opravdan. Pored već istaknutih mogućnosti koje ovaj metod bilansiranja i analize pruža, treba posebno pomenuti da uslovi strukturne ravnoteže, dati ovim šemama, pružaju mogućnost da se putem planskog organizovanja proizvodnog procesa obezbedi stabilnost u ostalim fazama procesa reprodukcije, dakle u razmeni, raspodeli i potrošnji, posebno ako se ima u vidu povratna sprega svih onih faza reprodukcije. Naime, statistička metodologija, razvijena za ove potrebe, a ona polazi od kriterijuma »stvarne upotrebe proizvoda« (za osnov je uzeto 800 industrijskih i 100 poljoprivrednih proizvoda, na primer), omogućila je da se sagledaju stepenasto konstruisani bilansi, dakle po fazama prerade, što je izvanredno korisno ako se prilikom vođenja ekonomske politike, usmeravanja proizvodnje i vođenja politike cena ne žele iznenađenja. U stvari, polazeći od osnovne ideje bilansa »grana — grani«, a zasnivajući statističke informacije na već izrađenim »input-output-tablicama«, i bilo je moguće u punoj meri valorizovati vrednost Marksovih šema reprodukcije i za ostale namene ekonomske analize. Iz ovih razloga i jesmo mišljenja da ove šeme, danas, u svim socijalističkim zemljama (da se ne ide šire ovom prilikom) tek treba da dožive svoju punu reafirmaciju, naravno u sklopu jednog celovitog sistema makroekonomskog bilansiranja i usmeravanja procesa reprodukcije.

Ima izvesne istorijske analogije u uslovima prihvatanja Marksovih šema reprodukcije i »input-output« metoda Leontijeva — počekali su da se ispolji interes ekonomske prakse, iako ne trajan, dok ekonomska nauka još uvek nije u potpunosti iskoristila mogućnosti koje pružaju, mada realna potreba za tim odavno postoji.¹¹ No

⁹ Podaci za 1958. god. publikovani su u „Privrednom bilansu Jugoslavije 1959—1962“, izd. Saveznog zavoda za statistiku, Beograd 1963. Pomoću njih i odgovarajućih podataka po „input-output“ metodi, za istu godinu, prikazaćemo, u daljem izlaganju, vezu između Marksovih šema reprodukcije i Leontijevljevog metoda, na primeru privrede Jugoslavije.

¹⁰ Obračun vrednosne strukture društvenog bruto-proizvoda po odeljcima ekonomske namene (tj. Marksovim šemama reprodukcije), kao i informacije metodološko-statističke prirode, zainteresovani čitalac naći će u „Društvenom proizvodu i narodnom dohotku u tekućim cenama 1952—1968“, izd. Saveznog zavoda za statistiku, Beograd 1973. g. Pomenuti podaci dati su i za društveno-političke zajednice, a raščlanjavanje je vršeno, prirodno, samo za I odeljak, na I_1 i I_2 deo.

¹¹ U svome Predgovoru srpskohrvatskom izdanju „Uvoda u ekonomiju“ (izd. V. Masleša, Sarajevo 1960. g.), Oskar Lange piše: „U godinama 1956. i početkom 1957, kada je knjiga izašla iz štampe, mnogi ekonomisti su sumnjali u korisnost primene ekonometrijskih metoda u socijalističkoj privredi. Danas se, uglavnom, više u to ne sumnja“, a malo dalje konstatuje i sledeće: „Jugoslovenski ekonomisti su bili među prvima koji su uvideli značaj ekonometrijskih“

ostavljajući ta pitanja po strani, interesovaće nas šta »input-output« metoda pruža. Njen dvodimenzionalni pristup u sferi proizvodne potrošnje, upotpunjen strukturom finalne potrošnje, nudi mogućnost za morfološku analizu tržišta, a, uz odgovarajuća upotpunjavanja analize, i dinamiziranje tzv. tehničkih koeficijenata. Uvođenjem elementa zaliha, sa stanovišta ulaza i izlaza, čini model »otvorenim«, i to upravo odgovara realnim situacijama. Time se stvara mogućnost povezivanja tekućeg procesa reprodukcije sa minulim fazama, odnosno sa bilansom društvenog bogatstva. Slično stoji i sa uvođenjem spoljne trgovine, tj. odnosa sa »ostatkom sveta«. Lančane reakcije uticaja parcijalnih promena nivoa cena kako u centralizovanim, tako i u decentralizovanim modelima privrede, što nigde nije retkost u ekonomskoj politici, ne bi se mogle proučavati bez ovog metoda analize privrede. Najzad, pomenimo i mogućnost raščlanjavanja ovih agregata bilo sa aspekta užih delova privrede ili teritorija, odnosno promena namenske strukture ukupne potrošnje, u funkciji vremena različitih stepena razvijenosti, pa ćemo, u osnovi, zaokružiti značajne momente za našu analizu.¹² Ali, radi stvarno celovitog pogleda na

skih metoda za planiranje i upravljanje socijalističkom privredom. Imao sam priliku da ovo lično konstatujem kada sam 1957. godine neke misli iz ove knjige izneo grupi ekonomista i statističara u Beogradu. Zahvaljujući diskusiji koja se tom prilikom razvila obogatio sam svoje koncepcije. Jugoslavija je bila među prvim socijalističkim zemljama koja je izradila i objavila tabelu ulaganja i rezultata proizvodnje“.

¹² Ilustracije radi iznosimo nekoliko podataka o namenskoj strukturi industrijske potrošnje za Jugoslaviju i 18 zemalja OEEC, čiji je prosek privredne razvijenosti viši od jugoslovenskog.

Vid potrošnje	SFR Jugoslavija			OEEC
	1958.	1968.	1972.	1953.
1. Proizvodna potrošnja	38,0	34,5	33,8	31,9
2. Povećanje zaliha	5,9	3,6	5,6	0,7
3. Bruto-investicije	13,7	13,0	10,6	10,8
4. Izvoz	13,9	14,6	15,8	9,6
5. Lična potrošnja	21,6	30,5	19,3	43,2
6. Opšta potrošnja	6,9	3,8	4,9	3,8
Svega:	100,0	100,0	100,0	100,0
Uvoz:	+ 21,5	+ 23,6	+ 25,6	+ 7,8

Izvori: Za OEEC zemlje: E. S. Kirschen — *The Structure of European Economy in 1953*, OEEC, Paris 1958., za SFRJ: Savezni zavod za statistiku — *Međusobni odnosi privrednih delatnosti u 1958. god. i 1972. god. i SGJ-73*.

Napomena: Potrošnja sopstvenih proizvoda (autokonzum) isključena je iz ukupne potrošnje. Usklađivanje vidova potrošnje sa jugoslovenskim statistikama izvršio autor. SFRJ, za razliku od OEEC zemlje, ima negativan saldo spoljne trgovine. Povećanje zaliha se tretira kao investicije u obrtne fondove, a tzv. bruto-investicije u osnovne fondove.

problem, neophodno je posebno analizirati i odnos između rezultata koji se dobiju pomoću Marksovih šema reprodukcije i metoda Leontijeva.

Metod Leontijeva, kao što je poznato, razlikuje ukupna raspoloživa sredstva sa stanovišta njihovog formiranja (vertikalna kolona) i raspodele (horizontalna kolona). Ti iznosi, za celu Jugoslaviju, u 1958. god. bili su kako sledi:

Ukupna sredstva

A. Formiranje:		B. Raspodela:	
1. Društveni proizvod	2 003 711	1. Bruto investicije	584 768
u tome:		u tome:	
a) Amortizacija	151 444	a) Amortizacija	151 444
b) Lični dohoci	806 071	b) Neto-investicije	433 324
c) Akumulacija i fondovi	1 046 196	2. Povećanje zaliha	135 732
2. Smanjenje zaliha	1 851	3. Lična potrošnja	1 177 447
3. Uvoz	564 614	4. Opšta potrošnja	212 610
		5. Izvoz	441 619
Svega	2 552 176	Svega	2 552 176
4. Materijalni troškovi	2 197 188	6. Potrošnja repromaterijala	2 197 188
SVEUKUPNO	4 749 364	SVEUKUPNO	4 749 364

Izvori: Privredni bilansi Jugoslavije 1952—1962, izd. Savezni zavod za statistiku, Bgd. 1963.

Napomena: Svi podaci su dati u milionima starih dinara, a materijalni troškovi uključuju potrošnju sopstvenih proizvoda u ukupnom iznosu od 703 509 mil. dinara.

Poznavalac sistema društvenih računa odmah će uočiti dosta sličnosti koje prikazani bilans, po metodu Leontijeva, ima sa bilansom proizvodnih delatnosti, s tim što mu je leva strana upotpunjena »ulazom« zaliha i uvoza, a nije izgubila mogućnost raščlanjavanja koje inače ima bilans proizvodnih delatnosti. Desna strana gornjeg bilansa veoma je slična bilansu proizvodnih delatnosti, s tim što ne iskazuje samo salda spoljne trgovine; drugim rečima, ovakav bilans ima prednosti nad bilansom proizvodnih delatnosti.

Proračun vrednosne strukture društvenog bruto-proizvoda, po odeljcima ekonomske namene, za Jugoslaviju u 1958. god, dao je sledeće rezultate:

Marksove šeme reprodukcije za SFRJ

Odeljak	C	V	M	P
I ₁ Sredstva rada	265 218	57.808	106 750	429 776
I ₂ Predmeti rada	1 214 735	403 237	573 235	2 191 207
I. UKUPNO	1 479 953	461 045	679 985	2 620 983
II. UKUPNO	868 679	345 026	366 211	1 579 916
Sveukupno	2 348 632	806 071	1 046 196	4 200 899

Odnosi:

	C : V	M : V
I ₁	4,58 : 1	184
II ₂	3,01 : 1	142
I. Ukupno	3,21 : 1	147
II. Ukupno	2,51 : 1	106
Sveukupno I—II	2,91 : 1	129

Izbor i napomena kao u prethodnoj tabeli.

Poređenjem dva prezentirana bilansa odmah će se zapaziti elementi koji su funkcionalno i cifarski identični. Tako zbog amortizacije i materijalnih troškova (sa leve strane »input-output« bilansa daje C (tj. 2 348 632), lični dohoci (iz proizvodnje) odgovaraju V, a akumulacija i fondovi M-u. Ono što predstoji jeste povezivanje desne strane I-0 bilansa (Leontijeve) sa Marksovim šemama, kod kojih prvo treba raščlaniti M na M_f (namenjen fondovima društvene potrošnje) i M_a (namenjen akumulaciji i to neto-akumulaciji). Ukupan iznos koji je namenjen opštoj potrošnji odbije se sabiranjem materijalnih rashoda opšte potrošnje (212 610) sa ličnim dohocima neproizvodnih delatnosti, koji rezultiraju iz preraspodele viška rada. Taj iznos dobija se kada se od ukupne lične potrošnje (1 177 477) oduzmu lični dohoci iz proizvodnje (806 071), a iznosu se dodaju materijalni rashodi opšte potrošnje (212 610). Umanjujući ukupan višak rada (M) za ukupnu opštu potrošnju (M_f=583 986), dobije se neto-akumulacija (M_a=462 210). Zatim, da bi se dobio raspored ukupne opšte potrošnje i ukupne neto-akumulacije po pojedinim odeljcima, neophodno je poslužiti se Marksovim uslovom ravnoteže u prostoju reprodukciji koji glasi $C_{II} = V_I + M_{fI}$ (što cifarski iznosi: $868\ 679 = 461\ 045 + 407\ 634$, gde se poslednja cifra dobija oduzimanjem druge od prve, a da bi se dobio M_{fII} od ukupne opšte potrošnje, tj. 58 986 oduzme se M_{fI}, tj. 407 634, i dobije 176 352). Na osnovu izloženog se dobijaju raščlanjene Marksove šeme:

Šema proširene reprodukcije

Odeljak	C	V	M (= Mf + Ma)	P	Ma : P
I.	1 479 953 + 461 045 +	679 985	(= 407 634 + 272 351) = 2 620 983		13,2%
II.	868 679 + 345 026 +	366 211	(= 176 352 + 189 859) = 1 579 916		7,3%
I + II.	2 348 632 + 806 071 +	1 046 196	(= 583 986 + 462 210) = 4 200 899		11,0%

Sada je sasvim jasno, a ujedno i empirički, na primeru Jugoslavije, dokazano da je Oskar Lange bio sasvim u pravu kada je, u pomenutoj knjizi (str. 176), konstatovao: »Na taj način analiza Leontijevljevog input-output sistema dovela nas je do osnovne zavisnosti koju je formulisao Marks.« A malo dalje on dodaje: »Zanimljiva je činjenica da Leontijevljeva analiza, koja polazi od empiričkih kriterijuma, dovodi do utvrđivanja pojmova skladnih onima koji su uneti u teorijske radove Marksa, na primer pojma nacionalnog dohotka kao vrednosti neto društvenog proizvoda, bez uzimanja u obzir nematerijalne proizvodnje« (str. 179). Stoga, ni za trenutak ne negirajući Leontijevljev doprinos, u daljem razvijanju sistema Marksove analize makroekonomskih odnosa, istini za volju, ipak treba reći da je Marks, i na ovom polju, dao fundamentalan i enorman prilog, koji dobija na aktuelnosti.

Na kraju ocene mogućnosti korišćenja Marksovih šema reprodukcije i »input-output« metoda analize vredno je uočiti još neke odnose tekućih rezultata privredne aktivnosti sa minulim (društvenim bogatstvom) i inostranima (spoljnom trgovinom).

U l a z :		I z l a z :		Neto-saldo:
Smanjenje zaliha	1 951	Povećanje zaliha	135 732	133 811
Uvoz	546 614	Izvoz	441 619	104 995
	<u>548 465</u>		<u>577 351</u>	<u>28 886</u>

Neto-dodajna vrednost povećanja zaliha, koja se tretira kao investicije u obrtna sredstva (133 881), bila je najvećim delom pokrivena saldonom spoljne trgovine (neto-uvozom — 104 995), a ostatak je finansiran iz sredstava akumulacije iz domaće proizvodnje (28 886). Pažljiv čitalac je mogao uočiti da su ta sredstva (Ma = 462 210) veća od neto-investicija (433 324), i to upravo za pomenuti ostatak (462 210 — 433 324 = 28 886). Sada je moguće konfrontirati ukupnu domaću neto-potrošnju sa neto-proizvodnjom (narodnim dohotkom) i konstatovati da smo se, u 1958. god., na primer, u funkciji potrošnje šire angažovali nego u funkciji proizvodnje (5,66% iznad mogućnosti).

Ukupna domaća neto-potrošnja i proizvodnja			
Lična potrošnja	1 177 447	} 1 823 381
Opšta potrošnja (mat. troš.)	212 610		
Neto-investicije	433 324		
Neto-povećanje zaliha	133 881	+ Razlika	28 886
U k u p n o	1 957 262		
— Narodni dohodak	1 852 267		1 852 267
Neto-uvoz	104 995		

Budući da su lična i opšta potrošnja elementi proste reprodukcije, očigledno je da je investiciona aktivnost glavni uzrok potrošnje iznad domaćih proizvodnih mogućnosti (18,5% ukupnih investicija obezbeđeno je zaduživanjem u inostranstvu).

Iz prethodne analize i ocene mogućnosti koje pojedini metodi makroekonomskog bilansiranja pružaju politici usmeravanja procesa reprodukcije, moguće je, sada, doći i do osnovnih postulata jedinstvenog sistema bilansiranja i usmeravanja procesa reprodukcije. Pre svega se ističe potreba za celovitim sistemom dinamičke analize, koji će inkorporirati sve do sada pozitivne tekovine nauke, a neke od njih i prefomulisati, zavisno od realnih potreba takvog sistema. Na jednoj strani, takav sistem treba da omogući tzv. faktorsku analizu, naravno na marksističkim osnovama, u čijoj bi osnovi ležao sistem čovek — mašina, posmatrajući ove faktore sa stanovišta optimizacije, koja istovremeno podrazumeva materijalni progres i dalji razvoj socijalističkih samoupravnih odnosa. A imajući u vidu da nismo zatvorena privreda, neophodno je uključiti i odnose sa inostranstvom. To isto važi i za izgradnju veza sistema analize društvenog bogatstva i tekućeg društvenog proizvoda,¹³ ali ne samo tzv. proizvedenog bogatstva nego i prirodnih resursa, koji još nisu aktivirani.

Posmatranje integracionih celina i drugih segmenata celine privrede, odnosno interesnog povezivanja, samo je dodatni postulat pomenutom sistemu.

Istraživanja našeg dosadašnjeg privrednog života jednodušno ukazuju da smo u domenu svih vidova potrošnje pokazivali izuzetnu aktivnost. Otuda, na tzv. rashodnoj strani bilansa, ona mora dobiti zaslužen mesto, što je veoma tesno povezano sa vođenjem ekonomske politike.

Na kraju, ovakav sistem mora pružiti mogućnosti i za ocenu validnosti vođene ekonomske politike i funkcionalnosti ekonomskog sistema.

¹³ Značajan prilog ovom pitanju dao je R. W. Goldsmith radom „A Perpetual Inventory of National Wealth, Studies in Income and Wealth, Vol. XIV.

III. SKICA OSNOVA SISTEMA MAKROEKONOMSKIH BILANSA ZA USMERAVANJE PROCESA REPRODUKCIJE

Okosnicu sistema predstavljao bi bilans Leontijeva (formiranja i raspodele sredstava), koji je napred dat, prirodno, diferenciran po grupacijama proizvođača i tzv. reprodukcionim celinama. No kao njegova prethodnica morali bi se formirati bilansi radi analize stanovništva, radnog kontingenta, aktivnog i zaposlenog osoblja, kao podsistemi, što ne znači da neki od njih ne bi morali biti i dalje razvijeni. Drugi bilans, sličnog karaktera, bio bi bilans osnovnih sredstava, s posebnim osvrtom na opremu i zgrade, no ne samo sa ekonomskog već i tehničko-tehnološkog stanovišta (pogonska snaga, tehnički kapaciteti i sl.). Ilustracije radi reći će se da se analizom tzv. kapitalnih koeficijenata, na sadašnji način, gde se ne vodi računa o instalisanim i stvarno iskorišćenim kapacitetima, ne može doći do jasne predstave o tome koliko je sam kolektiv a koliko, na primer, ekonomska politika vinovnik nedovoljnog korišćenja kapaciteta i sl. Da se i ne nabrajaju mogućnosti analize stepena tehničke zastarelosti, problema održavanja i zamene, koji u modernoj privredi dobijaju sve veći i veći značaj. Prema tome, ekonomska analiza mora biti upotpunjena tehničko-tehnološkom, što otvara mogućnosti uključenja ukupnog stručnog kadra, naročito inženjerskog, počev od nivoa osnovne organizacije udruženog rada pa do širih celina, u celoviti sistem analize. Bez toga se postulat povezivanja tzv. mikroanalize sa makroanalizom ne može u celosti sprovesti.

Kada je reč o obrtnim sredstvima i zalihama, o čemu takođe imamo podataka i parcijalnih analiza, ona su do sada zauzimala manje važno mesto u analizama privredne aktivnosti, mada neopravdano. Norme zalih i koeficijenti obrtanja, uzroci zaostajanja na ovom polju i slični problemi ne mogu biti ispušteni iz analitičkog vidokruga. Najzad, od izuzetnog značaja su, ovde pitanja kreditnog potencijala i primarne emisije novca. A što se tiče uvoza, u funkciji razvoja i procesa reprodukcije, odnosno privredne stabilnosti, verovatno nije ni potrebno šire govoriti. S tim u vezi su i pitanja devizno-valutnih rezervi.

U okviru bilansa koji smo izabrali za okosnicu sistema, posebno u tablici Leontijeva, od posebnog su interesa tzv. tehnički koeficijenti o čijoj statičkoj prirodi je, u literaturi, bilo mnogo reči, pa i primedaba da nisu podobni za dinamičku analizu. Ti koeficijenti, u jugoslovenskoj praksi sastavljanja »imput-output« tabelâ nazvani tehničkim koeficijentima, odnosno koeficijentima direktnih potreba, dalje su razvijeni putem tzv. inverznih koeficijenata indirektnih potreba, pa time delimično i otklonili pomenute prigovore jer se došlo do matricekog multiplikatora koji nas bolje približava izmenjenoj situaciji u budućnosti. No, od svoje bismo strane dodali da na

tome ne treba i ostati. Moguće je učiniti dodatne napore, u sklopu analize očekivanog tehničkog progressa, no ne mogućeg u nauci, nego u praktičnim uslovima date privrede (analiza tehničkih karakteristika investicionih ulaganja i mogućih rezultata, odnosno praktično mogućih i dostupnih inovacija na tehničko-tehnološkom i organizacionom planu). Prirodno, sve ozbiljnije tehničko-tehnološke promene unose korekture u dosadašnja ulaganja i dobijene rezultate, što se neizbežno ogleda i u formiranju cena, kao posledici ne ponude i tražnje nego promena u proizvodnom procesu. Ova pitanja su do sada, u nas, privlačila manju pažnju nego što zaslužuju, verovatno polazeći od stava da je to stvar samoupravnih organizacija u koje se ne treba, sa etatiističko-centralističkih pozicija, uplitati. No ostaje činjenica da, stojeći na marksističkom konceptu zakona vrednosti, ova pitanja ne smemo ispustiti iz naše pažnje.¹⁴ A posle donošenja novog Ustava i Zakona o udruženom radu integraciono i interesno povezivanje svih učesnika ekonomskih procesa, posebno u planiranju i politici cena, upravo je nezamislivo da se ovim problemima dublje ne pozabavimo.

Posle postavljanja bilansa-okosnice makroekonomskog bilansiranja i usmeravanja procesa reprodukcije, odnosno pratećih bilansa i analiza tehničko-tehnološkog karaktera, pitanje koje sledi jeste samoupravno organizovanje učesnika privrednog života i drugih ekonomskih procesa. Ono je ujedno tesno povezano i sa procesom razmene, pa se jedinstveno i tretira u ovom radu. Leontijevljeva tablica ovde samo delimično može biti od koristi i to u slučaju međufazne (reprodukcione) potrošnje, odnosno plasmana u okviru finalne potrošnje. Stoga sada na scenu stupaju Marksove šeme reprodukcije koje su konstruisane zavisno od tehnnoekonomskih celina, dakle na principu od koga polazi, u ćelijskom obliku, naše samoupravno organizovanje. Ono je posebno od značaja za planiranje proširene reprodukcije, tj. proces kome teži svako društvo koje se razvija, i za valorizaciju individualnih i kolektivnih radnih doprinosa, u procesu tzv. primarne raspodele. A do sada smo veoma često bili skloni da planiramo samo, ili pretežno, privredne aktivnosti, dok su društvene delatnosti tretirane u sklopu procesa raspodele (tzv. sekundarne). Izmenjena samoupravna pozicija društvenih delatnosti daje im pravo da dobiju III odeljak u Marksovim šemama reprodukcije, koji bi bolje

¹⁴ Veoma interesantan i vredan prilog razmatranju ovih pitanja dao je V. V. Novožilov u svome radu „Problemi izmerenija zatrat i rezultatov pri optimalnom planirovanii“, izd. Ekonomika, Moskva 1967. Njegov je glavni praktični zaključak da treba povezivati optimizaciju planova narodne privrede sa optimizacijom obrazovanja cena, a teorijski zaključak formuliše u stavu da cene optimalnog plana najpotpunije i najsavršenije izražavaju društveno neophodne utroške rada. U našim, socijalističkim i samoupravnim uslovima privređivanja, odnos tržišta i plana, kao što je poznato, drugačije je postavljen, no samoupravno sporazumevanje i dogovaranje (posebno gde delovanje tržišta ne rešava problem) stupa u funkciju odlučivanja umesto države.

nego do sada (u procesu planiranja) oblikovao okvire tzv. slobodne razmene rada i interesne veze. Ovim povodom želimo da istaknemo da se ovaj III odeljak nikako ne bi smeo tretirati kao rezidualan i linearno zavisano od kretanja nacionalnog dohotka, što se u nas neretko čuje. Činjenice govore¹⁵ da tzv. opšta i zajednička (društvena) potrošnja, u određenim slučajevima,¹⁶ imaju autonomno kretanje zavisno od ranije iniciranih ili aktuelno stvorenih potreba, sa kojima se mora računati kao konstantama a ne voluntaristički tretiranim veličinama.

Kako je o problemu formiranja cena već bilo reči, našu pažnju, u okviru razmatranja problema razmene, usmerićemo na investicije. Marksove šeme reprodukcije pružaju najbolji bilansni i analitički okvir za studiozno pristupanje ovim pitanjima. Iz naše prethodne analize, iako data samo u dva, nediferencirana odeljka Marksovih šema, moglo se uočiti kakva je struktura domaće neto-akumulacije (Ma) koja može da služi investicijama, kao i to da se osećao nedostatak proizvoda I odeljka proizvodnje, a posebno mašina i saobraćajnih sredstava čiji uvoz je prouzrokovao oko polovine spoljnotrgovinskog deficita Jugoslavije tokom sedamdesetih godina. Iz takve analize su mogući dvojaki zaključci: prvo, o potrebama razvijanja onih sektora proizvodnje koji su deficitarni i, drugo, kuda treba usmeriti uvoznju aktivnost. Dalje, s obzirom na potrebu ravnoteže uvoza-izvoza sa našim partnerima, moguće je deo zaključaka o potrebama izvoza izvući i iz prethodne analize. Naravno, sve ono što je napred rečeno o tehničko-tehnološkom progresu ovde mora biti korišćeno do najveće moguće mere, u prvom redu polazeći od Leninovog doprinosa razradi Marksovih šema reprodukcije.

Poslednje područje koje privlači našu pažnju jeste namenska raspodela društvenog proizvoda i finalna potrošnja. To je ujedno desna strana našeg bilansa-okosnice. U okviru njega mora doći do rekonzilijacije različitih rastućih, a neusklađenih potreba za potrošnjom, koja ipak mora biti dovedena u skladu u najmanju ruku, sa dugoročnijim mogućnostima date privrede i društva. Međusobna veza pojedinih agregata finalne potrošnje ne ispoljava se samo u njihovom opštem skladu nego i dublje uzevši, u uzročno-posledičnoj povezanosti među svakom od njih. Tehnički uzevši, najlakše se problem rešava ako se iz jednog centra, recimo državnog, unapred odrede proporcije a zatim u svakodnevnoj praksi čvrsto održavaju i parcijalni interesi podređuju ukupnim. Drugačije stoji stvar ako se odluke donose decentralizovano i demokratski. U takvom procesu se o istim kategorijama — makroagregatima — odlučuje u različitim strukturama i na različitim nivou, sa težnjom da se ne naruši po-

¹⁵ Ova pitanja smo iscrpno tretirali u našoj studiji „Sistem utvrđivanja i finansiranja potreba društvene potrošnje“, izd. Instituta društvenih nauka, Beograd 1968.

¹⁶ Normalno finansiranje obrazovanja generacija, koje je u toku, ili finansiranje suzbijanja masovnih epidemija, pa i drugih bolesti, takođe i izdaci za odbranu, ne mogu zavisiti od višeg ili nižeg narodnog dohotka date godine.

trebno unutrašnje jedinstvo i ostvari samoupravna integracija društva. Da bi se to ostvarilo, a ujedno i obezbedila efikasnost odlučivanja i akcije, neophodno je prethodno, u demokratskom procesu raspraviti niz pitanja koja se tiču opštih kriterija prioriteta, selekcije pa i saturacije u potrošnji, odnosno redosleda u rešavanju različitih životnih potreba. Pored tih kriterija, od izuzetnog su značaja i institucionalna rešenja, dakle sistem dinamičkog usklađivanja izbora između mogućih alternativa, a na toj osnovi i odgovarajućih odluka. Potrošnja se prvo mora raščlaniti na kategorijalno-funkcionalne celine, pojedine vidove potrošnje, utvrditi izvore iz kojih će se alimentirati zadovoljavanje tih potreba, definisati instrumente zahvatanja, a time na određeni način i institucionalnu formu, da bi se, na kraju utvrdili korisnici i uslovi njihovog učešća u potrošnji. S tim u vezi imamo u vidu dva najznačajnija osnova raspodele u socijalističkom društvu: rad i solidarnost, a preko toga i ostala pitanja vezana za njihovo usklađivanje i razradu, zavisno od stepena razvitka proizvodnih snaga i društveno-ekonomskih odnosa.

Iz napred izloženog nije teško uočiti i potrebu posebno preciznog i funkcionalnog bilansiranja svih važnijih finansijskih tokova društvenog proizvoda i narodnog dohotka, koji očigledno ne može biti razrađen nezavisno od institucionalnih rešenja datog društva, a ona značajna posljedica karaktera društveno-ekonomskih i političkih odnosa date zemlje (kraće rečeno društvenog uređenja), osnovnih vladajućih principa i razvojnih pravaca. A na ovom polju postoje razlike, kao što je dobro poznato, ne samo između onih zemalja koje pripadaju kapitalističkom i socijalističkom sistemu nego i unutar njih. Samim tim je dat i odgovor na pitanje, a ono se već dosta dugo postavlja, da li je i kako je moguće doći do jedinstvenog međunarodnog sistema bilansa. Očigledno je da je to moguće, u dobroj meri, samo na makroplanu, dok bi detaljnija obuhvatanja ekonomskog života bila moguća između, u osnovi, istorodnih društveno-ekonomskih sistema. No kada se dođe do razlika sa stanovišta centralizovanog i decentralizovanog sistema odlučivanja, tu će, i pored nastojanja, ostati neke razlike koje su, uostalom, i neizbežne.

Tretiranjem ovih pitanja ujedno smo došli i do kraja našeg izlaganja, kada treba izneti samo još nekoliko osnovnih zapažanja. Iz svega izloženog vidi se da naše viđenje problema ne podrazumeva samo izgradnju jednog integralnog sistema ekonomskih bilansa. Reč je o uključivanju i drugih aspekata, kao što su tehničko-tehnološke i samoupravno-organizacione analize, kojima nije cilj samo da snime stanje nego omogućće dinamičku analizu (i u toku godine, a ne samo na njenom kraju, globalno za pređeni period), sa zadatkom da ona odgovori onim postulatima koji treba da osiguraju punu informisanost za kvalifikovanu odluku, i »na vrhu« nego i u svim segmentima društva, samoupravnim strukturama, a time i usklađenost u osnovnim pitanjima ekonomskog i društvenog života. Okosnicu toga sistema čini Marksovo ekonomsko učenje, a posebno njegova teorija

reprodukcije, koja ovim, očigledno, dobija još jednu ne samo teorijsku nego i praktičnu verifikaciju. Ako imamo u vidu i činjenicu da je marksizam rukovodstvo za akciju, za menjanje sveta, onda, smatramo, možemo osnovano tvrditi da se on kao takav potvrđuje u najpunijoj meri.

Prof. Dr. BOGDAN PILIĆ, University of Belgrade

MACRO-ECONOMIC BALANCES AND THE PROCESS OF REPRODUCTION
IN THE LIGHT OF MARX'S ECONOMIC ANALYSIS AND THEORY
OF REPRODUCTION

S u m m a r y

The year 1977 is the fiftieth anniversary of the conscious, planned and comprehensive direction of the economy (the First Five-Year Plan in the USSR). This year marks also the end of the third decade of planning of the socio-economic development in Yugoslavia. The deep revolutionary changes in social relations, particularly after World War II, have become manifest in the emergence of socioeconomic systems which adopted planning as their immanent function. These countries account now for about one third of the whole population of the world. Without concerning ourselves with the application and the intensity of planning in other countries, we believe that we are safe in saying that more than one half of the contemporary world has accepted and developed it so that it is likely to become one of the distinguished features of the present-day society by the end of this century. However, we could hardly argue that the theory and practice of planning and even the planned development of the economy fulfill their task in the way in which it has been defined by the leading social forces. From what has been said above it follows clearly what importance the scientific theory and social practice must attach to this issue.

As far as the economy theory and economic policy is concerned, it has been typical not only of the development of the socialist planned economy during the recent fifty years, as we have said above. As to developed capitalist countries, there can be noticed a great interest in the macro-economic analysis, which is due particularly to the Great Crisis, to Keynes and his followers. During the post-war period, which is characterized by recessions and the anti-cyclical economic policy in Western countries, the emphasis has been placed more and more on the process of reproduction, even though a particular attention has been given to the dynamization of production and to the maintenance of employment. This is why Marx's analysis of these problems grew in importance in spite of the fact that it had emerged about a hundred years before. The fact that socio-economic conditions have been waited for, under which this scientific contribution would become apparent, has entailed negative consequences. Namely, there is no elaborate theory, which would correspond to

contemporary practical needs. This is why an activity has to be developed, which will enable a better utilization of these scientific achievements under contemporary socio-economic conditions.

From what has been said above it follows that balances of all important flows of the national product and national income have to be established precisely. This can obviously not be achieved independently of institutional solutions of a given society. These again depend on the character of socio-economic and political relations of a given country (the social order), the main ruling principles and streams of development. It is a matter of common knowledge that there exist differences in this respect not only among countries belonging to the capitalist and socialist system, but also within them. In this way the question has been answered whether it is possible to establish a uniform international system of balances and how. It is obviously possible only in the macrofield, while a detailed consideration of economic life would be possible, in the main, only as far as similar socio-economic systems are concerned. However, as far as differences among the centralized and decentralized system of decision-making are concerned, there will remain some of them, which are inevitable, by the way.

We have finished thus our exposition, except for a few observations. From what has been said above it follows that we are concerned not only with the construction of an integral system of economic balances. Other aspects have to be included, too, such as technical, technological and self-managing and organizational analyses. They have to record the state of things and must also enable a dynamic analysis at any time during the year and not only at the end for the whole past period. This analysis has to offer all the information for the proper decision-making „on the top“ as well as in all the segments of society. It has to bring into conformity the main questions of socio-economic life. The pivot of this system is Marx's economic teaching and his theory of reproduction, which has been verified in this way not only in theory but also in practice. If we bear in mind the fact that Marxism sets the guideline for action, for changes in the world, then we are safe in asserting that his teaching has been confirmed fully in everyday life.

Проф. Д-р БОГДАН ПИЛИЧ, Университет в Белграде

**МАКРО-ЭКОНОМИЧЕСКОЕ БАЛАНСИРОВАНИЕ И НАПРАВЛЕННОСТЬ
ПРОЦЕССА ВОСПРОИЗВОДСТВА С АСПЕКТА ЭКОНОМИЧЕСКОГО
АНАЛИЗА МАРКСА И ТЕОРИИ ВОСПРОИЗВОДСТВА**

Резюме

В 1977 году исполняется пятьдесят лет с момента практического начала сознательного, планового и всеохватывающего направления хозяйственного развития (Первый пятилетний план в СССР) и тридцатилетие планирования общественно-экономического развития Югославии. Глубо-

кие революционные перемены в общественных отношениях, в частности после второй мировой войны выразились в создании таких общественно-экономических систем в странах, охватывающих в настоящее время более трети совокупного населения на земле, которые приняли систему планирования как свою важнейшую функцию. Не впускаясь в данном случае в способ применения и динамику плановой функции других стран, можно с уверенностью сказать, что более половины современного мира принимает и развивает ее, и все говорит за то, что до конца этого столетия плановая функция сделается одной из господствующих характеристик способа жизни в целом и развития общества в частности. Однако трудно было бы утверждать то, что теория и практика планирования и планового развития хозяйства находится на соответствующей (верне требуемой) ступени осуществления поставленной задачи, именно такой как его определяют ведущие силы общества. Принимая во внимание выше сказанное, становятся ясными и интерес и значение, которые должны придавать этим вопросам как научная теория, так и общественная практика.

Когда речь идет об экономической теории и экономической политике, то их в течение последних пятидесяти лет не характеризуют лишь рождение и развитие социалистического планового хозяйства, о чем было сказано выше, но и, в частности, в развитых странах капиталистического мира, подчеркнут интерес к макро-экономическому анализу, чему особенно способствовал Великий мировой кризис (Кейнс и его последователи). В ходе послевоенного периода страны Запада с так называемыми рецессиями и антициклической экономической политикой, несмотря на то, что они особое внимание уделяют проблемам роста динамики производства и сохранению уровня занятости, они все больше и больше в центр своего интереса ставят общий процесс воспроизводства и неизбежно выводы в анализе Маркса в связи с этими проблемами, которые становятся с каждым днем все более актуальными вопреки этому факту, что рассматриваемые с аспекта времени, они возникли лет сто назад. Долгое ожидание создания таких общественно-экономических условий, которые бы в полной мере правильно переоценили этот научный вклад, с одной стороны, оставили отрицательные последствия, выраженные в недостаточной теоретической разработке для современных практических требований, с другой стороны, обязывает развивать активную деятельность направленную к полному использованию этих научных достижений и современных усилий в ходе общественно-экономического развития в мире.

Из всего вышесказанного нетрудно заметить и необходимость особого точного и функционального балансирования всех важнейших финансовых течений общественного продукта и национального дохода, которые очевидно не могут быть разработаны независимо от институциональных решений данного общества, которые в большой мере обусловлены характером общественно-экономических и политических отношений данной страны (короче говоря — общественного устройства), основных господствующих принципов и курса развития. И здесь существуют различия, как хорошо известно, не только между социалистическими и капиталистическими

тическими странами, но и внутри них. Это уже само по себе дает ответ на вопрос, который уже существует в продолжении долгого времени: возможно ли и каким образом создать единую международную систему баланса? Очевидно это возможно лишь на макро-плане, в то время как более детальные решения в сфере экономической жизни были бы возможны, главным образом, при однородных общественно-экономических системах. Однако при различиях с точки зрения централизованного и децентрализованного способа принятия решений неминуемо сохраняются некоторые различия, которые, в основе и неизбежны.

Рассматривая эти вопросы мы подошли к концу сообщения и нам осталось лишь упомянуть некоторые замечания. Из всего сказанного видно, что наш взгляд на проблемы не подразумевает лишь создание интегральной системы экономического баланса. Речь идет и о включении и других аспектов, как например технического-технологического и самоуправленческого-организационного анализа, которые не преследуют цель съемки существующего положение вещей, а создание условий для динамического анализа (и в течение, а не только в конце года глобально за пройденный период), который должен соответствовать данным постулатам, обеспечивающим полную информированность в целях квалифицированного решения не только „в верхах“ но и во всех сегментах общества, самоуправленческих структурах, а тем самым и согласованность по основным вопросам экономической и общественной жизни. Хребтом этой системы является экономическое учение Маркса, а его теория воспроизводства, получает еще одно не только теоретическое, но и практическое подтверждение. Имея и этот факт в виду, и тот факт, что марксизм является инструкцией для действия в целях изменения мира, имеется основание утверждать, что он как таковой подтверждается полностью.